

Pobojni pravni poslovi

Logarušić, Nikola

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:386156>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Pobojni pravni poslovi

Katedra za građansko pravo

Mentor: prof. dr. sc. Saša Nikšić

Nikola Logarušić

1. Uvod.....	1
2. Kratki povijesni razvoj i utjecaj rimskog prava	2
3. Pojam poboynosti.....	4
4. Razlozi poboynosti.....	5
4.1. Ograničena poslovna sposobnost.....	5
4.2. Mane volje	8
4.2.1. Prijetnja	8
4.2.2. Zabluda	9
4.2.2.1. Teorije o pravnoj naravi zablude	10
4.2.2.2. Zabluda u hrvatskom pravnom sustavu	12
4.2.2.3. Bitna zabluda	13
4.2.2.4. Učinak zablude u hrvatskom pravnom sustavu.....	15
4.2.3. Prijevara.....	16
4.3. Povreda načela jednake vrijednosti činidaba	17
4.3.1. Prekomjerno oštećenje (Laesio enormis).....	17
4.4. Pravne radnje dužnika na štetu vjerovnika izvan stečaja	18
4.4.1. Dospjelost tražbine na isplatu	19
4.4.2. Izvršenje pravne radnje na štetu vjerovnika	20
4.4.3. Posebne pretpostavke i paulijanska tužba	20
4.4.3.1. Actio Pauliana dolosa – dolozna paulijanska tužba.....	21
4.4.3.2. Actio Pauliana culposa- kulpozna paulijanska tužba	22
4.4.3.3. Actio pauliana familiaria – Obiteljska paulijanska tužba	23
4.4.3.4. Actio quasi Pauliana – Kvizipaulijanska tužba	24
4.4.3.5. Pasivna legitimacija kod paulijanskih tužbi	25
4.4.3.6. Učinak pobijanja pravnih radnji dužnika na štetu vjerovnika	25
4.4.3.7. Rokovi	26
5. Pravna sredstva za pobijanje	27
6. Pravni učinci poništaja pravnog posla.....	27
6.1. Posljedice.....	27
6.2. Rokovi	28
6.3. Konvalidacija.....	29
7. Glavne razlike između instituta ništetnosti i poboynosti	29
8. Zaključak	31
9. Literatura	32
9.1. Pravni izvori	33

Izjava o izvornosti

Ja, Nikola Logarušić, izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojega rada te da se u njegovoj izradi nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Authenticity Statement

I, Nikola Logarušić, declare that my master thesis is an original result of my own work and that no sources other than cited in my thesis have been used in writing it.

Nikola Logarušić v.r.

Sažetak

Ovaj rad prvenstveno pruža dublji uvid u uređenje pobjasnih pravnih poslova hrvatskog pravnog sustava uz usporedni prikaz razvoja odgovarajućih instituta u poredbenom pravu. Prije svega, objašnjavamo poziciju pobjasnih pravnih poslova u kontekstu nevaljanih pravnih poslova kako je to bilo u rimskom pravu pa sve do sadašnjeg pozitivno-pravnog uređenja. Kao što se čitanjem ovog rada može spoznati, naše pravno uređenje se odlučilo institut pobjasnosti urediti u smislu relativne ništetnosti kako je shvaćena u općoj pravnoj teoriji. Postupno prolazimo kroz razloge pobjasnosti i iznosimo sažeti prikaz kako su konkretni razlozi tumačeni u poredbenom pravu. Čini se da je naš zakonodavac svaki dio ovog instituta složio od dijelova različitih pravnih uređenja te ovakvo identično uređenje pobjasnosti ne pronalazimo u poredbenom pravu. Ipak, u praktičnoj primjeni pokazuje se relativno učinkovito te se nove promijene ovakvog uređenja ne naziru. Na kraju, iako institut pobjasnosti u našem pravnom sustavu ima snažne posljedice kao i ništetni pravni poslovi, odluka o sudbini pravnog posla uvijek ovisi o samim stranama koje ulaze u pravni posao.

Summary

This paper primarily provides a deeper insight into the regulation of voidable legal affairs of the Croatian legal system with a comparative overview of the development of appropriate institutes in comparative law. First of all, we explain the position of voidable legal affairs in the context of invalid legal affairs as it was in Roman law until the current positive legal system. As can be seen by reading this paper, our legal system has decided to regulate the institute of voidability in terms of relative voidness as understood in general legal theory. We gradually go through the reasons for voidable legal affairs and give a summary of how specific reasons are interpreted in comparative law. It seems that our legislator has composed each part of this institute from parts of different legal systems, and we do not find such an identical regulation of voidable legal affairs in comparative law. However, in practical application it proves to be relatively effective and new changes in this area are not visible. In the end, although the institute of voidable legal affairs in our legal system has strong consequences as well as void legal affairs, the decision on the fate of a legal affair always depends on the parties themselves who enter into the legal affair.

1. Uvod

Kako bi pravni posao proizvodio namjeravane učinke i samim time bio valjan, potrebno je da se ispune određene pretpostavke koje određuje objektivno građansko pravo. Te pretpostavke uređene su Zakonom o obveznim odnosima (dalje u tekstu: ZOO).¹ „Obveznopravni ugovori proizvode pravne učinke ako su ispunjene zakonske pretpostavke predviđene za njihov nastanak i valjanost. To su poslovna sposobnost suugovaratelja, suglasnost njihovih volja, dopustivost i mogućnost činidbe i, ako se zahtijeva određeni oblik, postojanje tog oblika (forme). Nedostaje li u trenutku sklapanja ugovora koja od zahtijevanih pretpostavki, ugovor je nevaljan. Budući da razlozi nevaljanosti ugovora nisu isti, tako i pravne posljedice glede nevaljanosti nisu uvijek iste.“² Od potonje citiranih pretpostavki, valja nadodati i pravnu sposobnost, valjano očitovanje volje te dopuštenu pobudu.³ Sve pretpostavke se moraju kumulativno ispuniti kako bi pravni posao bio valjan.

U slučaju da pretpostavke nisu ispunjene, pravni posao će biti nevaljan. Nevaljani pravni poslovi će biti ništetni ili pobjojni, ovisno o razlozima nevaljanosti. Naš pravni sustav nije prihvatio klasičnu podjelu nevaljanih pravnih poslova i definiciju pobjojnog pravnog posla. Naime, ono što hrvatski pravni sustav podrazumijeva pod pobjojnošću, zapravo se uobičajeno u pravnoj teoriji smatra kao relativna ništetnost.⁴ Između ništetnosti i pobjojnosti, u našem pravnom poretku, nema razlike u vezi pravnih posljedica obiju oblika nevaljanosti (apsolutna i relativna ništetnost). Prema shvaćanju naše pravne teorije i prema ZOO-u, i kod ništetnih i kod pobjojnih pravnih poslova pravne posljedice djeluju *ex tunc* odnosno od sklapanja pravnog posla. Vrsta nevaljanih pravnih poslova kod kojih pravne posljedice nevaljanosti djeluju *ex nunc* u našem pravnom sustavu ne postoji.⁵ Mi ćemo se u ovom radu baviti pobjojnim pravnim poslovima odnosno relativno ništetnim pravnim poslovima kako ih prevladavajuća pravna teorija shvaća i pobijanjem pravnih radnji, koje nije povezano s nevaljanošću pravnog posla.

¹ Zakon o obveznim odnosima (NN 53/1991, 73/1991, 3/1994, 7/1996, 112/1999, 35/2005, 41/2008, 78/2015, 29/2018, 126/2021).

² Momčinović, H., Nevaljanost ugovora - ništetni i pobjojni ugovori prema Zakonu o obveznim odnosima, Hrvatska pravna revija, 2015, 2., str.7.

³ Klarić, P., Vedriš, M., Građansko pravo, Narodne novine (2014) str.136.-137.

⁴ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.137.

⁵ Ibidem.

2. Kratki povijesni razvoj i utjecaj rimskog prava

Pobojnost kao oblik nevaljanih pravnih poslova razvio se mnogo kasnije u usporedbi sa ništetnosti. Razumno je i bilo za očekivati, jer institut ništetnosti ima širu društvenu funkciju od pobojnosti. Naglasak je još u rimsko doba bio na zaštiti javnog interesa, dok privatni interes nije bio u velikom fokusu. U starije rimsko doba, rimsko pravo nije težilo posebnoj sistematičnosti nego je više bilo orijentirano na praktičnu primjenu. „Rimsko pravo također se nije opterećivalo pitanjima načelne naravi kao što su to npr. nastupa li nevaljanost ex lege ili na temelju odluke pretora, djeluje li ona od trenutka sklapanja pravnog posla (ex tunc) ili donošenja odluke (ex nunc).“⁶ Razlika i podjela na dva oblika nevaljanosti kakve ih danas poznajemo, pojavila se tek u 19. stoljeću.⁷

Po rimskom pravu za valjani pravni posao tražile su se slične pretpostavke (sposobnost osoba, volja i njezino valjano očitovanje, mogućnost i dopustivost činidbe), ali je naglasak na vanjsku formu pri sklapanju pravnog posla bio puno veći.⁸ Štoviše, u ranijim stadijima rimskog prava, propisana vanjska forma bila je jedina pretpostavka valjanosti pravnog posla. Nevaljani pravni poslovi slično su se dijelili na ništetne i pobojne, s tim da je postojala i treća vrsta nevaljanih pravnih poslova, relativna ništetnost. „Na relativnu ništavost mogla bi se pozivati samo zainteresirana stranka koja je sudionik pravnog posla, a učini li to, smatrat će se da pravni posao već od početka nije imao nikakvih učinaka (dok je npr. pobojni posao imao svoj pravni učinak).“⁹ Bitno je naglasiti da se podjela na ništetne i pobojne pravne poslove pojavila tek kasnije, pojavom pretorskog prava, dok je za vrijeme civilnog rimskog prava pravni posao mogao biti ili valjan ili ništetan.¹⁰ Budući da su pretori razvijali pravo pomno prateći društvena kretanja, primijetili su da su striktna rješenja civilnog prava bila suviše nepravedna. Tako su pretori pomoću uskrate tužbe (*denegatio actionis*), prigovora protiv tužbe (*exceptio*) i povrata u prijašnje stanje (*restitutio in integrum*), postupno uveli institut pobojnih pravnih poslova.¹¹

⁶ Nikšić, S., Pravna sredstva za pobijanje nevaljanih pravnih poslova - ostvarivanje preobražajnog prava ili konstitutivna tužba, Zbornik PFZ, 2015., 65.,(3-4), str. 364.

⁷ Nikšić, S., o.c., str. 363.

⁸ Horvat, M., Rimsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2008), str.259.

⁹ Horvat, M., o.c., str.260.

¹⁰ Horvat, M., o.c., str.259.-269.

¹¹ Horvat, M., o.c., str.260.

Važno pravilo, tzv. Regula Catoniana, koje je relevantno i dan danas, preuzeto je upravo iz rimskog prava. Ono glasi „quod initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere“¹²(u prijevodu: što je od početka nevaljano, ne može protekom vremena konvalidirati). To se ponajprije odnosi na ništetne pravne poslove, koji uistinu i u slučaju otklanjanja zapreka nevaljanosti, u pravilu, ne mogu postati valjani. „Slično je pravilo sadržano u čl.1006. Opšteg imovinskog zakonika za Crnu Goru(1888.):“Što se grbo rodi, vrijeme ne ispravi...“¹³ Rimsko pravo je također poznavalo konverziju pravnog posla.

Zabluda je bila shvaćena slično kao i danas, nesvjestan nesklad između volje i očitovanja zbog neispravne predodžbe o nekom dijelu stvarnosti. Ona je počela biti relevantna tek u kasnijem razvitku rimskog prava, te je morala biti ispričiva, bitna i neskrivljena.¹⁴ Kao što ćemo vidjeti u kasnijem izlaganju, po ZOO-u, kako bi se pravni posao uspješno poništio, potrebno je da konkretna zabluda bude bitna, dok se više ne traži ispričivost i neskrivljenost. Zanimljivo je da, u prijašnjem uređenju, prema ZOO-u iz 1978.godine, zabluda je morala biti i neskrivljena.¹⁵

Također, paulijanska tužba je još jedna tekovina rimskog prava koju smo recipirali te je i danas relevantna. „Justinijanovo pravo uvelo je poboju tužbu nazvanu actio Pauliana, kojom se moglo pobijati otuđenje kako tjelesnih stvari, tako i raspolaganja netjelesnim stvarima (pravima) putem kojih je vjerovnicima nanesena šteta i onemogućeno njihovo namirenje. Tužbu je mogao podići upravitelj stečajne mase (curator bonorum) i svaki pojedini vjerovnik koji je otuđenjem oštećen. Tuženik je mogao biti ne samo dužnik, nego i svaka treća osoba koja je nešto stekla iz dužnikove imovine. Svrha je tužbe da se uspostavi onakvo imovinsko stanje kakvo je bilo prije otuđenja.“¹⁶

¹² Paul, Digesta 50,17,29.

¹³ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.178.

¹⁴ Horvat, M., o.c., str.265.

¹⁵ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.161.

¹⁶ Šarac, M., Lučić, Z., Rimsko privatno pravo, Naklada Bošković (2011), str.264.

3. Pojam poboynosti

Poboynost kao pojam najčešće susrećemo u kontekstu pravnih poslova. Poboyni pravni poslovi su nevaljani pravni poslovi koji proizvode pravne učinke kao i valjani, sve dok se ne ponište. Iz toga proizlazi da je poboynost lakši oblik nevaljanosti u odnosu na nišetnost.¹⁷ Nišetnost i poboynost kao oblike nevaljanosti pravnih poslova uređuje ZOO. U poredbenom pravu nailazimo na različita shvaćanja u vezi definicije pojma. „...u nekim se pravnim porecima poboyni pravni poslovi definiraju kao valjani pravni poslovi pod pretpostavkom da ih se ne poništi, a u drugim pravnim porecima smatra se da su nevaljani, ali tako dugo dok ih se ne poništi proizvode valjane (namjeravane) pravne učinke.“¹⁸

Poništiti se mogu jedino iz propisima ustanovljenih razloga i u određenom propisanom roku. Inicijativa je uvijek na ugovornim stranama i ne može se, u pravilu, dogoditi da se pravni posao poništi po samom zakonu (*ex lege*). Iznimku nalazimo u članku 331.st. 2. i 3. ZOO-a. Naime, ako suogovaratelj osobe u korist koje je poboynost ustanovljena, pozove potonju da se očituje u određenom roku ostaje li pri ugovoru ili ne, a ona se u tom roku ne očituje ili ne izjavi da ostaje pri ugovoru, smatrat će se da je ugovor poništen.¹⁹ O volji ugovornih strana ovisi hoće li se sklopljeni ugovor poništiti ili će proizvoditi pravne učinke kao i valjani ugovor. Iz toga zaključujemo da je poboynost kao institut ustanovljen u korist ugovornih strana, a ne u svrhu zaštite društvenih odnosno javnih interesa kao kod nišetnih pravnih poslova.

Poboyni pravni posao može imati dvije sudbine. S jedne strane, ako protekne rok za pobijanje, pravni posao će konvalidirati. U suprotnome, ako s uspjehom jedna strana pobije pravni posao, nastupit će posljedice poništenja koje nastupaju *ex tunc* odnosno od dana njegova sklapanja.²⁰ O posljedicama poništenja bit će više riječi u kasnijem izlaganju. Možemo primijetiti da je u našem pravnom sustavu, trenutak od kada nastupaju posljedice nišetnih i poništenih pravnih poslova, jednak (*ex tunc*). Drugačije je u poredbenom pravu (npr. tzv. trajni obveznopravni odnos). "U švicarskom, austrijskom i njemačkom pravu pronalaze se

¹⁷ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.153.

¹⁸ Nikšić, S., o.c., str. 362-363.

¹⁹ ZOO čl.331. st.2. i 3.

²⁰ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.153.

stajališta prema kojima je u trajnim obveznim odnosima u kojima se započelo s ispunjavanjem trajne obveze potrebno ograničiti učinak nevaljanosti ugovora na djelovanje samo za ubuduće. Prema njima, nevaljanost trajnog ugovora, odnosno ugovora kojim je zasnovan trajni obvezni odnos, nastupa ex nunc pa ne dolazi do povratnog odvijanja trajnoga obveznog odnosa.²¹ Također se treba prisjetiti teorijske podjele na apsolutno i relativno ništetne pravne poslove s učincima ex tunc te poboynih pravnih poslova s učincima ex nunc. U poredbenom pravu, često ćemo naići na situaciju gdje posljedice poboynosti nastupaju ex nunc, za razliku od našeg pravnog sustava.

4. Razlozi poboynosti

Kao što smo već ranije napomenuli, razloge poboynosti nalazimo u zakonu. Naš ZOO u čl.330. glasi „Ugovor je poboyn kad ga je sklopila strana ograničeno poslovno sposobna, kad je pri njegovom sklapanju bilo mana volje te kad je ovim Zakonom ili posebnim propisom određeno.“²² Valja istaknuti da sve mane volje ne dovode do poboynih pravnih poslova. Mane volje koju su nam u ovom kontekstu relevantne jesu prijevara, zabluda i prijetnja.²³ Ništetne pravne poslove uzrokuju primjerice prisila, simulacija i šala. ZOO, izvan članka 330., još spominje slučajeve povrede načela jednakosti činidaba i pravne radnje dužnika na štetu vjerovnika, koje nisu povezane s nevaljanošću pravnog posla.²⁴

4.1. Ograničena poslovna sposobnost

Pravni posao će biti poboyn kada je strana koja je sklopila pravni posao ograničeno poslovno sposobna, a posao je sklopljen bez odobrenja zakonskog zastupnika odnosno odobrenje nije ni kasnije uslijedilo. „Prema jednoj definiciji, ograničeno poslovno sposobna osoba je ona koja je navršila petnaest godina života do navršene osamnaeste godine života, te ona kojoj je sudskom odlukom ograničena poslovna sposobnost.“²⁵ Ovdje je intencija zakonodavca ta da zaštiti osobu koja nije sposobna svojim izjavama volje stvarati prava i

²¹ Tot, I., Pravne posljedice nevaljanosti trajnoga ugovora, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci (2019), 40,2., str.655.

²² ZOO čl.330.

²³ ZOO čl.279.-284.

²⁴ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.153.

²⁵ Momčinović, H., o.c., str.12.

obveze. Dakako, u slučaju djelomične poslovne sposobnosti, to se odnosi samo na onaj dio poslovne sposobnosti na koji se sudskom odlukom ograničio. U ostalim sferama pravni poslovi neće biti pobojni te se u tim slučajevima ne zahtjeva odobrenje zakonskog zastupnika za valjanost pravnog posla.

Postoji nekoliko specifičnosti kada govorimo o osobama s ograničenom poslovnom sposobnošću. Primjerice, u Obiteljskom zakonu nalazimo primjer u kojem djeca s navršenih petnaest godina života, koja su u radnom odnosu, slobodno raspolažu svojom zaradom uz dužnost da pridonose svojem uzdržavanju.²⁶ U vezi s tim pravnim poslovima, dijete s navršenih petnaest godina neće trebati odobrenje zakonskog zastupnika i pravni posao će biti valjan iako je riječ o ograničeno poslovno sposobnoj osobi. Ali ako te pravne radnje i pravni poslovi „... bitno utječu na njegova osobna i imovinska prava, za njihovo poduzimanje potrebna je suglasnost roditelja ili drugog zakonskog zastupnika djeteta.“²⁷ Također, u Zakonu o radu (dalje u tekstu: ZOR) u čl.20. nailazimo na još jednu posebnost. „Ako zakonski zastupnik ovlasti maloljetnika s petnaest godina i starijeg od petnaest godina za sklapanje određenog ugovora o radu, osim maloljetnika koji pohađa obvezno osnovno obrazovanje, maloljetnik je poslovno sposoban za sklapanje i raskidanje toga ugovora te za poduzimanje svih pravnih radnji u vezi s ispunjenjem prava i obveza iz toga ugovora ili u vezi s tim ugovorom.“²⁸

Nadalje, osoba koja naknadno postane poslovno sposobna ne može zahtijevati poništaj pravnog posla. U suprotnome bi došlo do pretjerane pravne nesigurnosti na strani suugovaratelja. To nije uvijek bilo tako. Naime, prema ZOO-u iz 1978-e godine, u slučaju stjecanja naknadne poslovne sposobnosti, potonji bi mogao s uspjehom poništiti određeni pravni posao. Kako se suugovaratelj osobe s ograničenom poslovnom sposobnošću nalazi u nezavidnoj situaciji, bilo je potrebno pronaći odgovarajuću ravnotežu u tom odnosu.²⁹

Tako on ima pravo na raskid ugovora u slučaju da nije znao da druga strana nije bila potpuno poslovno sposobna. Postoji i slučaj kada je suugovaratelj znao za ograničenu poslovnu sposobnost, ali ga je ograničeno poslovno sposobna osoba prijevarom uvjerila da ima odobrenje zakonskog zastupnika. Ovdje opravdano suugovaratelj ima pravo na raskid iako je znao za ograničenje. „Pravo na raskid ugovora vezano je rokom od 30 dana od

²⁶ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.154.

²⁷ Obiteljski zakon (NN 162/98, NN 116/03, NN 17/04, NN 136/04, NN 155/05, NN 81/06, NN 107/07, NN 61/11, NN 75/14, NN 83/14, NN 103/15, NN 98/19), čl.85.st.2

²⁸ Zakon o radu (NN 93/14, 127/17, 98/19), čl.20.st.1.

²⁹ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.154.

saznanja za poslovnu nesposobnost odnosno saznanja za odsutnost odobrenja zakonskog zastupnika. Međutim, ako zakonski zastupnik odobri ugovor prije isteka toga roka, pravo na raskid ugovora se gasi.³⁰ Tada će doći do naknadnog osnaženja odnosno konvalidacije ugovora. Valja naglasiti da to naknadno odobrenje zakonskog zastupnika ima retroaktivan učinak odnosno djeluje kao da je uslijedilo u trenutku sklapanja pravnog posla.

ZOO navodi da ograničeno poslovno sposobna osoba odgovara za štetu nastalu poništajem ako je lukavstvom uvjerila svoga suugovaratelja da je poslovno sposobna.³¹ Kako bi uravnotežio poziciju obiju ugovornih strana, zakonodavac pruža suugovaratelju mogućnost da pozove zakonskog zastupnika da se izjasni odobrava li ugovor ili ne. U čl.278. nailazimo na predmnijevu koja glasi „ Ako se zakonski zastupnik ne očituje u roku od trideset dana od toga poziva da ugovor odobrava, smatra će se da je odbio dati odobrenje.“³²

Po tumačenju prijašnjeg ZOO-a iz 1978. te ranijeg Obiteljskog zakona, proizlazilo je da su poslovi sklopljeni s **djelomično** poslovno sposobnom osobom zapravo ništetni. Današnje stanje naglašava potrebu zaštite načela povjerenja u pravnim poslovima te na taj način otklanja pravnu nesigurnost koja je u prošlosti postojala.³³ „Ističe se tako, da bi propisivanjem ništetnosti otpala mogućnost konvalidacije, pa bi na taj način osobe koje su sklopile pravni posao s osobom djelomice lišenom poslovne sposobnosti bile dovedene u nepovoljan položaj iako nisu znale da je riječ o takvoj osobi.“³⁴

U poredbenom pravu nailazimo na velike razlike u odnosu na dob u kojem osoba postaje potpuno poslovno sposobna, što naravno, ima značajne reperkusije u vezi okolnosti koje utječu hoće li pravni posao biti ništetan ili pobojan.

Tako primjerice, u Austriji, djeca do 7 godine života su potpuno poslovno nesposobna. Zatim, maloljetnici, osobe od 7 do 14 godina života su sposobni sklapati pravne poslove ukoliko idu u njihovu korist. Treća dobna skupina tzv. stariji maloljetnici, od 14 do 18 godina, smatra se također ograničeno poslovno sposobnom, ali u određenim slučajevima se može proširiti na potpunu poslovnu sposobnost. „Iz odredaba § 151/2 i § 152 ABGB-a proizlazi da stariji maloljetnik može raspolagati prihodom od vlastite zarade, stvarima koje su mu prepuštene na slobodno raspolaganje te može preuzimati obveze kojima se ne ugrožava

³⁰ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.154.

³¹ ZOO čl.334.

³² ZOO čl.278.

³³ Sokić, K. i Uzelac, J.,Imovinskopravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti. FIP - Financije i pravo (2018), 6 (2), str.14.

³⁴ Ibidem.

zadovoljavanje njegovih životnih potreba.“³⁵ Iz ovoga vidimo da je u Austriji ograničena poslovna sposobnost zapravo pravilo, a ne iznimka kao u hrvatskom pravu.

U susjednoj Sloveniji također možemo pronaći znatne razlike, naročito u kontekstu odredaba koje uređuju skupinu ograničeno poslovno sposobnih osoba. Primjerice, po „Zakonu o zakonski zvezi in družinskih razmerjih“ se s petnaest godina po samom zakonu stječe ograničena poslovna sposobnost.“³⁶ Takvo rješenje ne nalazimo u hrvatskom pravu koje, iako uređuje ograničenu poslovnu sposobnost (maloljetnici u radnom odnosu)³⁷, nije sasvim u skladu sa životnom realnošću. Naime, uobičajeno je da maloljetnici sklapaju razne kupoprodajne ugovore u vidu odlaska u trgovinu i slično. Po sadašnjem pravu, ti ugovori ne bi bili valjani.

4.2. Mane volje

Mane volje koje uzrokuju pobožnost pravnih poslova su prijevara, prijetnja i zabluda. Ovdje još možemo spomenuti i neznanje koje označava apsolutno nepostojanje bilo kakve predodžbe. Ostale mane volje uzrokuju ništetnost.

4.2.1. Prijetnja

Pod prijetnjom kao uzroku pobožnosti (psihička prisila odnosno *vis compulsiva*) podrazumijevamo situaciju „..kad jedna strana ili netko treći, stavljanjem u izgled nekog zla, izazove opravdani strah kod druge strane zbog čega ona sklopi određeni pravni posao.“³⁸ Druga strana taj ugovor ne želi i to je primjer svjesnog nesklada između volje i očitovanja. Treba, od potonje opisanog, razlikovati fizičku prisilu (*vis absoluta*) koja uzrokuje ništetnost pravnog posla.

Da bi prijetnja imala značajke mane volje i pri tome bila uzrokom pobožnosti pravnog posla, moraju se kumulativno ispuniti sljedeće pretpostavke: a) akt prijetnje, b) nedopuštenost

³⁵ Šimović, I., Utjecaj dobi na poslovnu i parničnu sposobnost, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (2011), 61 (5), str.19.

³⁶ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 69/04 – uradno prečišćeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US, 82/15 – odl. US, 15/17 – DZ in 30/18 – ZSVI), čl.108.

³⁷ OBZ čl.85.

³⁸ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.155.

prijetnje, c) opravdani strah, i d) uzročna veza između prijetnje i pravnog posla.³⁹ Sama prijetnja će se kvalificirati kao takva ako se drugoj strani ili njezinoj bliskoj osobi stavi u izgled izvjesna neotklonjiva opasnost. Neotklonjiva opasnost, u ovom kontekstu, postojat će ako strana kojoj je zapriječeno ne sklopi predloženi ugovor, izvjesno će uslijediti ugroza života, tijela ili drugog značajnog dobra.⁴⁰ „Prijetnja treba djelovati na volju suugovaratelja tako da on, pod utjecajem prijetnje, stvori i očituje volju za sklapanje ugovora koji ne želi.“⁴¹ Ta opasnost se mora odnositi na određeno značajno dobro ugovorne strane ili treće bliske osobe (npr. život, zaposlenje, imovina...). Hoće li prijetnja biti dopuštena ili ne ovisi o okolnosti slučaja, ponajviše o sredstvu i cilju zbog kojeg je upravljena. Ako vjerovnik, primjerice, opomene svog dužnika na plaćanje tražbine koja je već dospjela, tada se neće raditi o prijetnji u ovom smislu. Članak 2. ZOO-a govori o slobodi uređivanja obveznih odnosa. On glasi „Sudionici u prometu slobodno uređuju obvezne odnose, a ne mogu ih uređivati suprotno Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima i moralu društva.“⁴² „Prijetnja mora biti nedopuštena. To je svaka ona prijetnja koja je protivna javnom poretku, dakle Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva.“⁴³

4.2.2. Zabluda

Iako nema jedinstvene i ujednačene definicije zablude u pravnoj teoriji, možemo reći da je zabluda (*error*) pogrešna predodžba o nekom dijelu stvarnosti. To mogu biti najrazličitije stvari, ali nas ovdje zanimaju okolnosti koje imaju pravne reperkusije. Uzimajući u obzir različite okolnosti, vrste zablude mogu biti zabluda o pravu (*error iuris*), zabluda o činjenicama (*error facti*), zabluda o motivu (*error in motivo*), zabluda o predmetu ugovora (*error in corpore*), zabluda o bitnim svojstvima predmeta ugovora (*error in substantia*) i slično.⁴⁴ U slučaju zablude, postoji nesklad između očitovane volje i stvarne, unutarnje volje. Ovdje nam je bitan odgovor: kada će zabluda biti uvažena kao razlog nevaljanosti pravnog

³⁹ Momčinović, H., o.c., str. 17.

⁴⁰ Momčinović, H., o.c., str. 23.

⁴¹ Ibidem.

⁴² ZOO čl.2.

⁴³ Momčinović, H., o.c., str. str.23.

⁴⁴ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.155.-163.

posla odnosno iz kojih razloga? Postoje različite teorije koje pokušavaju odrediti u kojim slučajevima će pravni posao biti nevaljan.

4.2.2.1. Teorije o pravnoj naravi zablude

4.2.2.1.1. Teorija volje

Teorija volje nastala je u prošlom stoljeću te preuzima načela pandektističke doktrine o zabludi koja pokušava objasniti pravnu narav zablude u rimskom pravu. Prema navedenoj teoriji, za valjanost pravnog posla potrebno je da unutarnja volja ugovornika bude u skladu s očitovanjem te volje. Teorija volje prije svega štiti onoga koji očituje svoju volju. U slučaju nepodudaranja unutarnje volje i vanjskog očitovanja te volje, pravni posao bi po teoriji volje uvijek bio nevaljan. „...ne vrijedi ono što je stranka htjela jer to nije očitovala, a ne vrijedi ni ono što je kazala jer to nije htjela.“⁴⁵ Ova teorija je vladala do polovice prošlog stoljeća.⁴⁶ Danas ostatke ove teorije pronalazimo u nasljednom pravu, konkretnije oporučnom nasljeđivanju, gdje se prvenstveno uvažava unutarnja volja ostavitelja.⁴⁷

4.2.2.1.2. Teorija disenza

Šezdesetih godina 20.stoljeća nastala je još jedna romanistička teorija o zabludi, teorija disenza. Po teoriji disenza, zabluda uzrokuje nepodudaranja volje ugovornih stranaka (dissensus) te iz tog razloga ugovor neće ni nastati.⁴⁸ Ovdje je naglasak na nesuglasju volja stranaka, za razliku od teorije volje koja pravi razliku između unutarnje volje i vanjskog očitovanja. „Svoj pravni izraz ova je ideja prvi put našla u jednoj izreci Salvija Julijana (Salvius Iulianus), zadnjeg predstojnika sabinovske škole: non consentiant qui errent - "oni koji su u zabludi nisu se sporazumjeli".“⁴⁹ Iz ovog primjera možemo vidjeti da su zabluda i nesporazum odavno bliski instituti. Danas, prema članku 282. ZOO-a, ako su strane bile u nesporazumu o pravnoj naravi ugovora ili drugom bitnom sastojku ugovora, smatra se da

⁴⁵ Horvat, M., o.c., str.265.

⁴⁶ Petrak, M., Pravna narav zablude u rimskom i hrvatskom ugovornom pravu, Zbornik PFZ (1998), 48 (5), str.581.

⁴⁷ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.165

⁴⁸ Petrak, M., o.c.,str.582.

⁴⁹ Petrak, M., o.c., str.582.

ugovor nije niti nastao.⁵⁰ To je puno teža pravna posljedica od slučaja bitne zablude. Mogli bismo reći da se, u slučaju nesporazuma, radi zapravo o dvostrukoj zabludi. Ni jedna strana nema ispravnu predodžbu o relevantnoj pravnoj okolnosti. Primjerice, o nesporazumu će se raditi ako „kod kupoprodaje, prodavatelj drži da je cijenu ugovorio npr. u eurima, a kupac u kunama.“⁵¹

4.2.2.1.3. Teorija identifikacije

Teorija identifikacije, također nastala u drugoj polovici 20.stoljeća, stavlja naglasak na točno određivanje bitnog sastojka ugovora (*essentiale negoti*). Ako se tumačenjem pravnog posla ne može jednoznačno identificirati bitan sastojak ugovora, pravni posao će biti nevaljan. Ona pokušava isto tako objasniti pravnu narav zablude u rimskom pravu te po nekima pruža manje prihvatljivo objašnjenje pravne naravi zablude u usporedbi sa teorijom disenza.⁵²

4.2.2.1.4. Teorija očitovanja

Prema teoriji očitovanja, za valjanost pravnog posla relevantno je samo ono što se očitovalo. Nesklad unutarnje volje i vanjskog očitovanja te volje se ne prihvaća kao razlog nevaljanosti pravnog posla. Iz toga proizlazi da bi, pravni posao, sklopljen pod utjecajem zablude bio valjan. Danas je ta teorija pretežito napuštena.⁵³

4.2.2.1.5. Teorija povjerenja

Teorija povjerenja je došla do konsenzusa između teorije volje i teorije očitovanja. Prema ovoj teoriji, u pravilu, uzima se u obzir ono što se očitovalo, a u slučaju spora i ispunjenja potrebnih pretpostavki, može se uvažiti ono što je bila unutarnja volja ugovornika.

⁵⁰ ZOO čl.282.

⁵¹ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.143.

⁵² Petrak, M., o.c., str.585.-586.

⁵³ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.165.

Naše pravno uređenje se priklonilo ovoj teoriji, posebno u području stvarnog i obveznog prava. „Kod zablude uvažit će se, dakle, prava volja ugovorne strane dokaže li se da je zabluda bitna. U protivnom, vrijedit će ono što je očitovano.“⁵⁴

4.2.2.2. Zabluda u hrvatskom pravnom sustavu

Uređenje zablude u hrvatskom pravu nalazimo u glavi V. ZOO-a koja se zove „Mane volje“. Zabluda je jedan oblik mane volje, uz prijetnju i prijevaru, koja u našem pravnom sustavu uzrokuje pobožnost pravnog posla. Kao što smo vidjeli, u prošlosti, ali i u nekim sadašnjim pravnim sustavima, zabluda u nekim slučajevima izaziva ništetnost. Takvog slučaja u našem pravnom sustavu nema. Vanjsko očitovanje volje ugovorne strane, zbog zablude, nije u skladu s unutarnjom voljom pravnog subjekta.

Na početku izlaganja o zabludi, napomenuli smo da zabludu mogu uzrokovati različite okolnosti (zabluda o pravu, činjenicama, motivu i slično). U našem pravnom sustavu, zabluda o pravu (*error iuris*) se, u pravilu, ne uvažava, dok se zabluda o činjenicama (*error facti*) uvažava.⁵⁵ Zabluda u motivu (*error in motivo*) se uzima u obzir isključivo kod besplatnih pravnih poslova. Tako prema čl.281. ZOO-a „Kod besplatnog ugovora bitnom zabludom se smatra i zabluda o pobudi koja je bila odlučna za preuzimanje obveze.“⁵⁶

Prema aktualnom ZOO-u, da bi zabluda mogla biti uzrok pobožnosti pravnog posla, ona mora biti **bitna**. Već smo govorili kako u prošlosti nije uvijek bilo tako. Naime, prema ZOO-u iz 1978. godine, zabluda, osim što je morala biti bitna, trebala je biti i neskrivljena. To više nije slučaj te je ta pretpostavka s novim zakonom otpala. ZOO u članku 280. stavku 1. navodi kada će zabluda ispunjavati uvjet bitnosti. „Zabluda je bitna ako se odnosi na objekt ugovora, bitna svojstva objekta ugovora, na osobu s kojom se sklapa ugovor ako se sklapa s obzirom na tu osobu, a i na okolnosti koje se po običajima u prometu ili po namjeri strana smatraju odlučnim, a strana koja je u zabludi ne bi inače sklopila takav ugovor.“⁵⁷ U tim slučajevima se zabluda *ex lege* mora smatrati bitnom.

Problem je što u zakonu ne pronalazimo objašnjenje sintagme „bitna zabluda“. Sam zakon bitnu zabludu ne definira, nego samo navodi kada će se, u svakom slučaju, zabluda smatrati

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.155.

⁵⁶ ZOO čl.281.

⁵⁷ ZOO čl.280.st.1.

bitnom. Iako takvo navođenje funkcionira u praktičnoj primjeni, odgovore možemo tražiti i u pravnoj znanosti. Tako, prema nekima, zabluda će biti bitna „kad se odnosi ili na okolnosti koje ulaze u sadržaj pravno-poslovnog očitovanja, ili na elemente koji su bitni sastojci ne samo pravnog posla nego i pravnog odnosa koji tim poslom nastaje...”⁵⁸

4.2.2.3. Bitna zabluda

Kao što smo već napomenuli, ZOO taksativno navodi primjere bitne zablude. To su: zabluda o objektu ugovora (*error in corpore*), zabluda o bitnom svojstvu objekta ugovora (*error in substantia*), zabluda o osobi s kojom se sklapa ugovor, ako se sklapa s obzirom na tu osobu (*error in persona*), zabluda o okolnostima koje se po običajima u prometu ili namjeri strana smatraju odlučnim, zbog kojih osoba u zabludi inače ne bi sklopila pravni posao te zabluda koja se odnosi na pobudu zbog koje je pravni posao sklopljen, ako je bila odlučna (*error in motivo*).⁵⁹

4.2.2.3.1. Zabluda o objektu ugovora (*error in corpore*)

Zabluda o objektu ugovora je pogrešna predodžba o identitetu stvari koja je predmet pravnog posla. Objekt ugovora može biti tjelesna stvar, ali isto tako, visina ugovorene cijene, glavna činidba i slično.⁶⁰ O zabludi o objektu ugovora će se raditi kada, primjerice, kupac sklopi kupoprodajni ugovor o kupnji makete automobila, smatrajući da kupuje pravi automobil.

⁵⁸ Klarić, P., Vedriš, M., o.c., str.163.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Momčinović, H., o.c., str.23.-24.

4.2.2.3.2. Zabluda o bitnom svojstvu objekta ugovora (error in substantia)

Zabluda o bitnom svojstvu objekta ugovora se odnosi na karakteristiku glavnog predmeta ugovora koja ga razlikuje od drugih stvari i koja je imala odlučan utjecaj na sklapanje konkretnog pravnog posla.⁶¹ „Ta vrsta zablude postoji u slučajevima kada ugovornici svojim sporazumom nisu jednoznačno identificirali tvarni sastav kupoprodajnog objekta.“⁶² Ona se može odnositi kako i na tjelesnu stvar tako i na sadržaj ugovorne obveze. Kao primjer ove vrste zablude, možemo navesti situaciju u kojoj kupac smatra da u zalagaonici kupuje gitaru s potpisom poznatog glazbenika, iako se radi samo o replici.

4.2.2.3.3. Zabluda o osobi s kojom se sklapa ugovor (error in persona)

Zabluda o osobi s kojom se sklapa ugovor pravno je relevantna samo ako su osobine ili identitet suugovaratelja bile bitne. Smatra se da, kada je riječ o besplatnim pravnim poslovima, svaka zabluda o osobi je bitna. Kod naplatnih pravnih poslova situacija je drugačija. Naime, naplatni pravni poslovi se uobičajeno ne sklapaju s obzirom na određenu osobu te će ova vrsta zablude biti relevantna samo ako su osobine ili identitet suugovaratelja bile odlučne za sklapanje pravnog posla. To će, primjerice, biti slučaj kada poznati pjevač X smatra da je povjerio obradu svoje pjesme poznatom producentu Y, iako se zapravo radi o nepoznatom glazbeniku Z.

4.2.2.3.4. Zabluda o okolnostima koje se smatraju odlučnim

Ova vrsta zablude se odnosi na slučajeve koji se u prometu, po običajima ili po namjeri ugovornih strana smatraju odlučnim za sklapanje pravnog posla. U prometu automobila je,

⁶¹ Momčinović, H., o.c., str.24.

⁶² Petrak, M., Error in substantia u klasičnom rimskom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (2011), 61 (6), str.42.

primjerice, uobičajeno da se zabluda u vezi godine proizvodnje automobila smatra bitnom zabludom, dok se zabluda o modelu automobila smatra nebitnom zabludom.⁶³

4.2.2.3.5. Zabluda o motivu (*error in motivo*)

Zabluda o motivu zbog kojeg se sklapa pravni posao se u pravilu ne uvažava. Razlog sklapanja pravnog posla je izvan sadržaja pravno-poslovne volje. Ipak, ZOO u članku 281. sadržava jednu iznimku. Zabluda o pobudi kod besplatnih pravnih poslova je bitna u slučaju da je ta konkretna pobuda bila odlučna za poduzimanje pravnog posla.⁶⁴ To će biti slučaj kada, primjerice, vlasnik bogate kolekcije satova pokloni drugome tu kolekciju, pogrešno smatrajući da je ovaj veliki ljubitelj satova.

4.2.2.4. Učinak zablude u hrvatskom pravnom sustavu

Bitna zabluda, u hrvatskom pravnom sustavu, može isključivo biti razlog poboynosti pravnog posla, nikako ništetnosti. Prema članku 280. stavku 3. ZOO-a, suugovaratelj koji je sklopio pravni posao sa osobom u zabludi, ima pravo na naknadu pretrpljene štete, i to neovisno što osoba u zabludi nije kriva za svoju zabludu.⁶⁵ Treba naglasiti da će suugovaratelj imati pravo na naknadu štete samo ako on nije znao niti je mogao znati za zabludu.

Prema nekima (Klarić, Vedriš), suugovaratelj ima pravo na naknadu tzv. negativnog pogodbenog interesa odnosno štete koja mu je nastala jer je vjerovao da je pravni posao valjan.⁶⁶ Visina te naknade je ograničena. Tako on ima pravo na naknadu do najviše tzv. pozitivnog pogodbenog interesa odnosno vrijednost koju bi dobio da je pravni posao ispunjen po redovnom tijeku stvari. Problem potonje navedenog rješenja koje se koristi tzv. negativnim i pozitivnim pogodbenim interesom je prevelik utjecaj njemačkog prava iz kojeg proizlaze

⁶³ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.164.

⁶⁴ ZOO čl.281.

⁶⁵ ZOO čl.280.st.3.

⁶⁶ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.166.

navedeni pojmovi, koje se sasvim ne poklapa s našim pravnim uređenjem.“ U pogledu načina definiranja obujma odštete, hrvatsko obvezno pravo, očito inspirirano francuskim rješenjima, slijedi tradicionalnu civilističku, a ne njemačku pravnu tradiciju.⁶⁷ Pritom treba naglasiti kako se njemačko pravo moderniziralo i djelomično promijenilo navedena rješenja.⁶⁸ Iz navedenih razloga, bilo bi svrsishodnije upotrebljavati koncepte obične štete i izmakle dobiti u našem obveznom pravu.⁶⁹ „...naš ZOO ni na jednom mjestu ne upućuje na koncepte pozitivnog i negativnog pogodbenog interesa niti govori o interesima povjerenja ili ispunjenja, već u kontekstu obujma odštete govori isključivo o stvarnoj šteti i izmakloj dobiti.“⁷⁰

Osoba u zabludi ipak ima jedno veliko ograničenje propisano u članku 280. stavku 4. ZOO-a. „Strana koja je u zabludi ne može se na nju pozivati ako je druga strana spremna ispuniti ugovor kao da zablude nije bilo.“⁷¹ Ova odredba postavlja dinamiku odnosa koja nikako nije ravnopravna. Tako, primjerice, ako kupac u zabludi, kupi gramofon, pogrešno smatrajući da će na njemu moći slušati svoje omiljene ploče koje potječu iz 60-ih, prodavatelj će moći izbjeći poništaj kupoprodaje na način da mu isporuči drugi, odgovarajući gramofon. Iz ovoga proizlazi da sudbina pravnog posla nije na strani u zabludi, već je na suugovaratelju. Osoba u zabludi može imati inicijativu, ali realizacija pobijanja će ipak ovisiti o suugovaratelju.

4.2.3. Prijevarena

Prijevarena je treća vrsta mane volje koja može uzrokovati pobojnost pravnog posla. Ona je uređena u ZOO-u u članku 284. O prijevarenju, u smislu mane volje koja uzrokuje pobojnost, će se raditi ako je jedna strana izazvala ili održavala drugu stranu u zabludi s namjerom da ju navede na sklapanje pravnog posla.⁷² U ovom slučaju nije potrebno da zabluda bude bitna.⁷³ Prijevarenju je mogla uzrokovati i treća osoba, ali ako se radi o naplatnom pravnom poslu,

⁶⁷ Baretić, M., Treba li se u hrvatskom obveznom pravu koristiti konceptima pozitivnog i negativnog pogodbenog interesa, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (2012), 62 (5-6), str. 1561.

⁶⁸ Baretić, M., o.c., str. 1543. i str. 1558.

⁶⁹ Baretić, M., o.c., str.1562.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ ZOO čl.280.st.4.

⁷² ZOO čl.284.

⁷³ ZOO čl.284.st.1.

potrebno je da je druga strana znala ili morala znati da je suugovaratelj bio žrtva prijevare. Kod besplatnih pravnih poslova, naprotiv, taj uvjet nije potreban. Imajući na umu da prijevara može imati i obilježja kaznenog djela, prijevara u smislu mane volje koja uzrokuje pobojnost pravnog posla mora ispuniti slijedeći uvjet: „... da se zabluda u osobi ugovaratelja izaziva (ili održava) s namjerom i posljedicama određenog imovinskog oštećenja, a ne da ima značenje isključive kaznene prijevare.“⁷⁴ Reklama i drugi slični oblici pretjeranog hvaljenja određenih proizvoda u prošlosti se nisu smatrali prijevarom.⁷⁵ Trenutna tendencija ide u smjeru u kojem reklama može imati važan utjecaj na određivanje što je ugovorna strana dužna ispuniti.

Pravne posljedice prijevare u gore navedenom smislu su pobojnost pravnog posla i naknada pretrpljene štete. Prema sudskoj praksi, moguće je tražiti naknadu štete iako pravni posao nije poništen.⁷⁶

4.3. Povreda načela jednake vrijednosti činidaba

Načelo jednake vrijednosti činidaba jedno je od glavnih načela obveznog prava našeg pravnog sustava. Propisano je u članku 7. ZOO-a „Pri sklapanju naplatnih pravnih poslova sudionici polaze od načela jednake vrijednosti uzajamnih činidaba.“⁷⁷ Povreda tog načela može, ako se za to ispune pretpostavke, uzrokovati ništetnost pravnog posla, odgovornost za materijalne nedostatke i pobojnost pravnog posla. Mi ćemo govoriti o potonje navedenom. Konkretno, u kontekstu članka 7. ZOO-a, pobojnost pravnog posla uzrokovat će prekomjerno oštećenje (*Laesio enormis*).

4.3.1. Prekomjerno oštećenje (*Laesio enormis*)

Prekomjerno oštećenje je institut općeg dijela obveznog prava. Do njega dolazi kada u dvostranom naplatnom pravnom poslu postoji očiti nerazmjer između činidbe i protučinidbe.⁷⁸

⁷⁴ Momčinović, H., o.c., str.26.

⁷⁵ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.170.

⁷⁶ Momčinović, H., o.c., str.26.

⁷⁷ ZOO čl.7.

⁷⁸ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.170.

Kako ćemo tumačiti taj „očiti nerazmjer“ neizvjesno je od slučaja do slučaja. Ugovorna strana može poništiti pravni posao samo ako nije znala niti je morala znati za pravu vrijednost činidbe, i to u trenutku sklapanja pravnog posla.⁷⁹

Učinak prekomjernog oštećenja je pobojnost pravnog posla. Nakon uspješnog pobijanja potrebno će biti uspostaviti prijašnje stanje (*restitutio in integrum*). Ipak, protivnik pobijanja ima tzv. alternativno ovlaštenje (*facultas alternativa*) odnosno može izbjeći pobijanje pravnog posla ako izvrši dopunu do prave vrijednosti. Bitno je naglasiti da tzv. alternativno ovlaštenje u ovom slučaju ovisi jedino o protivniku pobijanja. Strana koja je prekomjerno oštećena nikako ne može zahtijevati dopunu do prave vrijednosti već može jedino pobijati pravni posao.

Članak 375. ZOO-a sadrži još nekoliko bitnih detalja. Naime, rok za pobijanje je godinu dana od sklapanja pravnog posla te se odricanje unaprijed od eventualne mogućnosti pobijanja neće pravno uvažiti.⁸⁰ Također, neki ugovori se izuzimaju od mogućnosti pobijanja: „...trgovački ugovori, ugovori na sreću, javne prodaje, viša cijena iz osobite naklonost...“⁸¹

4.4. Pravne radnje dužnika na štetu vjerovnika izvan stečaja

U kontekstu pobijanja dužnikovih pravnih radnji izvan stečaja dominiraju pravni poslovi. To područje je uređeno člancima ZOO-a od čl. 66 do čl. 71. Glavna svrha instituta lijepo je naglašena u obrazloženju presude Visokog trgovačkog suda „... smisao instituta jest da pobijana pravna radnja gubi učinak samo prema tužitelju i samo koliko je potrebno za njegovo namirenje.“⁸² Prije stupanja na snagu ZOO-a, pobijanje pravnih radnji dužnika na štetu vjerovnika izvan stečaja uređivao je Zakon o pobijanju pravnih radnji izvan stečaja iz 1931. Prije svega, treba imati na umu da svaki vjerovnik čija je tražbina dospjela za isplatu, može pobijati radnju svog dužnika koja je poduzeta na njegovu štetu čak i bez obzira na to kad je tražbina nastala. Ovo uređenje se razlikuje od pobijanja pravnih radnji stečajnog dužnika gdje rok za pobijanje iznosi deset godina prije otvaranja stečajnog ili predstečajnog

⁷⁹ ZOO čl.375.

⁸⁰ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.430.

⁸¹ Momčinović, H., o.c., str.27.

⁸² Sudska odluka - Pž 6775/07-3 Visoki trgovački sud, <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VTSRH201G2008SPzB6775A073>

postupka pa sve do njegovog otvaranja. Pobijanje pravnih radnji stečajnog dužnika na štetu vjerovnika uređeno je Stečajnim zakonom.

Kada govorimo o pobijanju izvan stečaja, u svakom slučaju je neophodno da se ispune dvije opće pretpostavke: izvršenje pravne radnje (u pravilu radit će se o pravnom poslu) dužnika na štetu vjerovnika i dospelost vjerovnikove tražbine.⁸³ Ovdje još možemo nadodati insolventnost dužnika te postojanje oštećenja vjerovnika (ukoliko pobijanje omogućuje namirenje vjerovnika). Tako Županijski sud u Splitu u svom obrazloženju odluke navodi „ ... evidentno je da se za uspješnost pobijanja dužnikovih pravnih radnji kumulativno moraju ispuniti pretpostavke:

- dospelost tražbine vjerovnika prema dužniku,
- pravna radnja dužnika poduzeta na štetu vjerovnika,
- insolventnost dužnika i
- postojanje oštećenja vjerovnika, s tim da pobijanje omogućuje vjerovnikovo namirenje.“⁸⁴

4.4.1. Dospelost tražbine na isplatu

Dok u poredbenom pravu nailazimo na primjere gdje se odredbe zakona odnose i na nenovčane tražbine, ovdje ćemo govoriti samo o novčanim tražbinama. Tražbina će biti dospjela kada vjerovnik bude u situaciji da je ovlašten po pravu zahtijevati ispunjenje tražbine, konkretnije, zahtijevati isplatu novčane tražbine. Po prijašnjem uređenju, po Zakona o pobijanju pravnih radnji izvan stečaja iz 1931. godine, pozicija dužnikovog vjerovnika bila je znatno tegotnija. Naime, on je morao prvo voditi postupak prisilne naplate kako bi eventualno mogao pobijati dužnikove pravne radnje.

⁸³ Klarić, P., Vedriš, M., o.c., str.171.

⁸⁴ Sudska odluka - Gž 1358/2018-2 Županijski sud u Splitu, <https://www.edusinfo.hr/sudska-praksa/ZSRH2018StGzB1358A2>

4.4.2. Izvršenje pravne radnje na štetu vjerovnika

U ovome odlomku, kada spominjemo pojam „pravna radnja“, najprije mislimo na pravni posao, koji je uži pojam od pravnih radnji. To mogu biti naplatni i besplatni pravni poslovi, jednostrani i dvostrani, ali može se raditi i brojnim drugim pravnim radnjama kao što je to, primjerice, propuštanje.⁸⁵ Među najčešće primjere propuštanja možemo navesti neisticanje prigovora zastare i razne procesno-pravne prigovore. U svim tim slučajevima događa se to da dužnikova imovina bude manja nego što bi po redovnom tijeku stvari ona trebala odnosno mogla biti. To se događa na taj način da dužnik preuzima nepotrebne materijalne obveze ili ih nemarno propušta ostvariti. Općenito, bilo da govorimo o propuštanju ili pravnoj radnji/pravnom poslu, ono mora rezultirati smanjenjem dužnikove imovine u tolikoj mjeri da se vjerovnik više ne može namiriti. Primjerice, zamislimo da dužnik Ivan duguje 150 000 kuna vjerovniku, pravnoj osobi Papir d.o.o. Unatoč tome, dužnik Ivan darovnim ugovorom prenese zemljište u vrijednosti 500 000 kuna na svog prijatelja Marka. U ovom primjeru mogli bismo govoriti da je dužnik poduzeo pravni posao na vjerovnikovu štetu. Taj pravni posao nije sam po sebi nevaljan i to je specifičnost ovog dijela pobjornih pravnih poslova. Darovni ugovor bi se u gornjem primjeru mogao pobijati od strane vjerovnika, ali samo u onom dijelu koji ugrožava vjerovnikovo namirenje. Tako čl. 70. govori „Ako sud usvoji tužbeni zahtjev, pravna radnja gubi učinak samo prema tužitelju i samo koliko je potrebno za namirenje njegovih tražbina.“⁸⁶ Razumno je postaviti pitanje, kako ćemo znati je li dužnik zbog konkretnog pravnog posla postao insolventan? To će ovisiti ponajprije o sposobnosti kvalitetne upotrebe dokaza u svakom konkretnom slučaju. Najjednostavnije bi vjerovnik dokazao insolventnost dužnika bezuspješnom provedbom ovršnog postupka.⁸⁷

4.4.3. Posebne pretpostavke i paulijanska tužba

Kako bi se pobijanje dužnikovih pravnih radnji uspješno realiziralo, potrebno je, pored općih, ispuniti i određene posebne pretpostavke. Tužba kojom će vjerovnik pobijati pravne radnje dužnika zovemo paulijanska tužba (*actio Pauliana*). „... središnja svrha postojanja

⁸⁵ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.172.

⁸⁶ ZOO čl.70.

⁸⁷ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.171.

paulijanske tužbe – odnosno instituta pobijanja dužnikovih pravnih radnji – sastoji se u zaštiti vjerovnika dospjele obveznopravne tražbine od dužnikova raspolaganja (u vrlo širokom smislu) imovinom protivno načelu savjesnosti i poštenja i uz povredu zahtjeva s postupanjem s odgovarajućom pozornošću...“⁸⁸

4.4.3.1. Actio Pauliana dolosa – doložna paulijanska tužba

Kao što i sam naziv govori, ovdje se radi o paulijanskoj tužbi koju, u pravnoj teoriji, karakterizira namjera dužnika da ošteti vjerovnika i to je ujedno posebna pretpostavka koja se pored općih mora ispuniti. Dolus prevedeno s latinskog znači prijevara odnosno namjera. U današnjoj pravnoj teoriji podrazumijeva se pod tim pojmom i svaki postupak protivan poštenju i povjerenju u prometu (*bonae fidei*). Prema ZOO-u, posebna pretpostavka doložne paulijanske tužbe je znanje dužnika da svojom pravnom radnjom oštećuje vjerovnika.⁸⁹

I sam pojam namjere se više ne tumači restriktivno, kao što je to ranije uređenje radilo, nego je „dovoljno da je počinitelj predviđao štetni učinak pa je ipak odlučio izvršiti djelanje.“⁹⁰ Iz toga možemo zaključiti da su glavne sastavnice namjere, znanje i volja. Treba napomenuti da naknadno znanje ne škodi (*mala fides superveniens non nocet*) te da znanje mora postojati u trenutku sklapanja pravnog posla odnosno poduzimanja pravne radnje.⁹¹ Zbog toga je nemoguće da se doložna paulijanska tužba primjeni u situacijama kada je dužnikova pravna radnja poduzeta prije nastanka vjerovnikove tražbine. Potrebno je još da je protivniku pobijanja (treća osoba) bilo poznato da dužnik zna da sklapanjem posla šteti svom vjerovniku i da je konkretan pravni posao naplatan.⁹² „Pod “trećom osobom” treba razumjeti ne samo dužnikova suugovaratelja nego i svakoga tko je izvukao kakvu korist iz pravne radnje dužnika koja se pobija - kao npr. treći (korisnik) iz ugovora u korist trećega.“⁹³ Ovdje postoji jedan objektivni rok koji iznosi jednu godinu, a teče od dana sklapanja pravnog posla odnosno poduzimanja pravne radnje ili kad je trebalo poduzeti propuštenu radnju.

⁸⁸ Slakoper, Z., Skorup, V., O zastari i prekluziji kod paulijanske tužbe Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (2012) v. 33, br. 1, str.317.

⁸⁹ ZOO čl.67.st.1.

⁹⁰ Horvat, M., o.c., str.293.

⁹¹ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.173.

⁹² Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.174.

⁹³ Momčinović, H., Pobijanje dužnikovih pravnih radnji prema Zakonu o obveznim odnosima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (2006), 56 (Posebni broj), str.528.

4.4.3.2. Actio Pauliana culposa- kulpozna paulijanska tužba

Kulpozna paulijanska tužba se podiže kad dužnik, u trenutku sklapanja pravnog posla odnosno poduzimanja pravne radnje nije znao, ali je **mogao** znati da svojom pravnom radnjom odnosno pravnim poslom oštećuje vjerovnika. Prema ZOO-u u članku 10. stavku 1. sudionici u obveznim odnosima dužni su postupati s određenom pažnjom. „Sudionik u obveznom odnosu dužan je u ispunjavanju svoje obveze postupati s pažnjom koja se u prometu zahtijeva u odgovarajućoj vrsti obveznih odnosa (pažnja dobrog gospodarstvenika, odnosno pažnja dobrog domaćina).“⁹⁴ Sudionici u obveznom pravu također imaju dužnost da svojim postupcima ne otežavaju ispunjavanje obveze drugih sudionika.⁹⁵ Ovdje se iz sintagme „mogao znati“ može zaključiti da se radi o običnoj nepažnji (*culpa levis*) za razliku od krajnje nepažnje koja bi glasila „morao znati“. „Za kulpoznu je tužbu bitno da je dužnik odgovoran zato što nije znao ono što je “mogao znati” da je postupao s pažnjom dobrog gospodarstvenika odnosno dobrog domaćina.“⁹⁶ Situacija je tu dosta pojednostavljena na strani vjerovnika jer je daleko lakše dokazati da je dužnik mogao znati nešto nego da je morao. Prema starijem uređenju po Zakonu iz 1931. tražila se kranja nepažnja što je bilo vrlo nezgodno za dokazati. I na ovom primjeru vidi se tendencija novog uređenja po kojemu se olakšava pobijanje pravnih radnji dužnika od strane vjerovnika. Bitno je naglasiti i da se takva, obična nepažnja, traži i na strani protivnika pobijanja. Dakle, druga strana u odnosu sa dužnikom je isto tako bila u mogućnosti znati da je dužnik mogao znati da svojom pravnom radnjom oštećuje vjerovnika. U pravilu, vjerovnik će lako dokazati tu okolnost. Također, actio pauliana culposa se odnosi na naplatne pravne poslove i pravna raspolaganja. Tako, u slučaju da se primjerice radi o darovnom ugovoru, vjerovnik se ne bi mogao poslužiti ovom tužbom. Koju će tužbu upotrijebiti vjerovnik protiv izvanstečajnog dužnika ovisi isključivo o vjerovnikovoj volji. On treba dobro procijeniti što će mu biti lakše dokazati. Čini se da bi očigledno lakše bilo dokazati da je dužnik mogao znati da svojom pravnom radnjom oštećuje vjerovnika umjesto da je znajući da pravnom radnjom oštećuje vjerovnika, poduzeo određenu pravnu radnju ili pravni posao. Ovdje isto tako postoji objektivni rok od godinu dana od poduzimanja pravnog posla odnosno pravne radnje ili dana kada je trebalo poduzeti određenu pravnu radnju u slučaju propuštanja.⁹⁷ Taj rok, isto kao i kod ostalih paulijanskih tužbi, ima

⁹⁴ ZOO čl.10.st.1.

⁹⁵ ZOO ČL10.ST.3.

⁹⁶ Momčinović, H., o.c., str.529.

⁹⁷ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.174.

prekluzivni karakter i nakon njega vjerovnik više nema pravo pobijati dužnikovu pravnu radnju.

4.4.3.3 Actio pauliana familiaria – Obiteljska paulijanska tužba

Obiteljska paulijanska tužba se koristi kada je vjerovnik oštećen na način da je dužnik poduzeo pravni posao ili pravno raspolaganje u korist svog bračnog druga ili srodnika. Srodnici koji ovdje dolaze u obzir su srodnici po krvi u ravnoj liniji, srodnici po krvi u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja i srodnici po tazbini do četvrtog stupnja. Oni su još iz rimskog prava poznati pod nazivom „*familia suspecta*“ odnosno „sumnjiva obitelj“.⁹⁸ U praksi se često događa da dužnik raznim raspolaganjima u korist svojih bližih srodnika osujeti svoju imovinu na štetu vjerovnika. Razumno je da u obitelji vlada veće povjerenje i bliskost nego u uobičajenim ljudskim odnosima. Tako ovdje imamo objektivan rok od tri godine od poduzimanja pravne radnje odnosno pravnog posla ili trenutka kada je radnja trebala biti poduzeta u slučaju propuštanja. Postoji oboriva predmnijeva (*presumptio iuris*) da je tzv. sumnjiva obitelj znala da dužnik svojim raspolaganjima oštećuje vjerovnika. To je prihvatila i sudska praksa pa Vrhovni sudu svojoj reviziji navodi: „Prihvaćajući tužbeni zahtjev prvostupanjski sud zaključuje da su se u ovom slučaju, imajući na umu ponašanje darovatelja koji je znao da raspolaganjem u korist svoje supruge nanosi štetu tužitelju kao svom (poreznom) vjerovniku, što je moralo biti poznato i tuženoj stranci kao njegovoj supruzi, ostvarile sve pretpostavke za primjenu zakonskih odredbi o pobijanju dužnikovih pravnih radnji iz članka 280. i 281. ZOO-a.“⁹⁹ Moguće je dokazivati suprotno. Iz toga proizlazi da kod ove tužbe vjerovnik ne mora dokazivati znanje tzv. sumnjive obitelji, već je na njima da obore gore navedenu predmnijevu. ZOO tu predmnijevu proteže samo na bračnog druga i ostale bliske srodnike koji spadaju pod tzv. sumnjivu obitelj. Neki smatraju da iz zakonskih odredbi proizlazi da se ona proteže i na dužnika. „Iz cjelokupnog teksta tih odredba proizlazi, dakle, da postoji obostrana predmnijeva - pa bračni drug odnosno bliski srodnik treba dokazati da ni dužnik ni on nisu u trenutku dužnikova raspolaganja znali da se poduzetim

⁹⁸ Momčinović, H., o.c., str.530.

⁹⁹ Sudska odluka - VSRH Rev 1108/2011-2 Vrhovni sud RH, preuzeto sa: <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VSRH2011RevB1108A2>

raspolaganjem nanosi šteta vjerovniku.“¹⁰⁰ Ovdje se također zahtjeva da se radi o naplatnom pravnom raspolaganju ili pravnom poslu.

4.4.3.4. Actio quasi Pauliana – Kvazipaulijanska tužba

Kvazipaulijanska tužba se koristi kada dužnik svojim besplatnim pravnim poslom odnosno pravnim raspolaganjem ošteti vjerovnika. Dužnik to može učiniti i činjenjem i propuštanjem. Bitno je naglasiti da je pojam darovanje uži od pojma besplatnih pravnih poslova. „To su sva raspolaganja koja nisu naplatna i na koja dužnik nije obvezan, a kojima umanjuje svoju imovinu.“¹⁰¹ Tako dužnik, primjerice, može oprostiti dug, napustiti stvar, preuzeti ili platiti tuđi dug, sklopiti ugovor o darovanju i slično. ZOO još navodi u članku 67. stavku 4. „Odricanje od nasljedstva smatra se besplatnim raspolaganjem.“¹⁰² Ipak postoji nekoliko iznimaka. Tako prema članku 68. ZOO-a „Ne mogu se pobijati zbog oštećenja vjerovnika uobičajeni prigodni darovi, nagradni darovi, a ni darovi učinjeni iz zahvalnosti, razmjerni materijalnim mogućnostima dužnika.“¹⁰³ Kod kvazipaulijanske tužbe postoji neoboriva predmnjeva (*presumptio iuris et de iure*) da su i dužnik i treći znali ili morali znati da se poduzimanjem konkretnog pravnog posla odnosno pravne radnje oštećuje vjerovnika. Vjerovnik, da bi uspio s kvazipaulijanskom tužbom, treba jedino dokazati besplatnost pravnog raspolaganja. On nije dužan, za razliku od doložne i kulpozne paulijanske tužbe, dokazivati znanje ili mogućnost znanja dužnika da poduzimanjem konkretnih pravnih radnji odnosno pravnog posla ili propuštanjem umanjuje svoju imovinu na način da oštećuje vjerovnika. Ovdje je, kao i kod obiteljske paulijanske tužbe, rok za podnošenje tri godine od dana sklapanja pravnog posla odnosno poduzimanja pravne radnje ili dana kada je trebalo poduzeti određenu radnju u slučaju propuštanja.

¹⁰⁰ Momčinović, H., o.c., str.530.

¹⁰¹ Momčinović, H., o.c., str.530.

¹⁰² ZOO čl.67.st.4.

¹⁰³ ZOO čl.68.

4.4.3.5. Pasivna legitimacija kod paulijanskih tužbi

Pasivna legitimacija u vezi paulijanske tužbe uređena je člankom 69. ZOO-a. Tužba se podnosi protiv dužnika i treće osobe u čiju je korist pravni posao odnosno pravna radnja učinjena i protiv njezinih univerzalnih pravnih sljednika. U stavku 3. ZOO-a navodi „Ako je treći otuđio nekim naplatnim poslom korist pribavljenu raspolaganjem koje se pobija, tužba se može podnijeti protiv pribavitelja samo ako je ovaj znao da se pribavljanje njegovih njegovih prednika moglo pobijati, a ako je tu korist otuđio besplatnim poslom, tužba se može podnijeti protiv pribavitelja i ako on to nije znao.“¹⁰⁴ Dakle, treća osoba, kao pasivno legitimirana, može se pojaviti u nekoliko svojstava. To mogu biti i univerzalni i singularni pravni sljednici treće osobe. S tim da ako se radi o naplatnom pravnom poslu odnosno pravnoj radnji kod singularne sukcesije, vjerovnik može uspjeti sa tužbom samo ako je treći znao da se pribavljanje njegovih prednika moglo pobijati. U slučaju besplatnih pravnih poslova ne traži se navedeno znanje. Bitno je naglasiti da vjerovnik nema pravo izbora koga će od njih tužiti, nego ih mora obojicu obuhvatiti tužbom. Tada će oni, zbog prirode odnosa, nastupati u postupku kao jedinstveni suparničari.¹⁰⁵ Prema Zakonu o parničnom postupku (dalje u tekstu: ZPP) u članku 201. „ Ako se prema zakonu ili zbog prirode pravnog odnosa spor može riješiti samo na jednak način prema svim suparničarima (jedinstveni suparničari), smatraju se oni kao jedna parnična stranka, tako da se u slučaju ako pojedini suparničari propuste koju parničnu radnju učinak parničnih radnji što su ih poduzeli drugi suparničari proteže i na one koji te radnje nisu poduzeli.“¹⁰⁶

4.4.3.6. Učinak pobijanja pravnih radnji dužnika na štetu vjerovnika

Posebnost ovog razloga poboynosti je upravo ta da se ovdje pobija valjani pravni posao odnosno pravna radnja. Ugovorne strane su poslovno sposobne, ne nailazimo na mane volje i slično. Ipak, zakon dopušta pobijanje pod uvjetom da dužnik svojim pravnim poslom odnosno radnjom oštećuje vjerovnika na način da se vjerovnik više ne može namiriti od dužnika,

¹⁰⁴ ZOO čl.69.st.3.

¹⁰⁵ Momčinović, H., o.c., str.533.

¹⁰⁶ Zakon o parničnom postupku (NN 34/91, NN 53/91, NN 91/92, NN 112/99, NN 117/03, NN 84/08, NN 123/08, NN 57/11, NN 148/11, NN 25/13, NN 70/19), čl.201.

upravo zbog tog konkretnog čina. Baš zato, pravni posao se može pobijati samo u dijelu koji će biti dovoljan za vjerovnikovo namirenje. U ZOO-u učinak pobijanja pravnih radnji na štetu vjerovnika je uređen člankom 70. koji navodi „ Ako sud usvoji tužbeni zahtjev, pravna radnja gubi učinak samo prema tužitelju i samo koliko je potrebno za namirenje njegovih tražbina.“¹⁰⁷ Ipak, tuženik ima alternativu da izvrši obvezu prema vjerovniku i onda neće biti mjesta pobijanju.¹⁰⁸ „Ispunjenjem dužnikove obveze vjerovniku protivnik pobijanja zadržava pribavljenu korist od dužnika.“¹⁰⁹ Pobijani pravni posao ne postaje nevaljan, on gubi pravni učinak samo u dijelu koji je potreban za vjerovnikovo namirenje. To će biti konkretno određeno sudskom odlukom. Pravni posao u tom dijelu će biti bez učinka za sve strane tog odnosa – za vjerovnika, dužnika i trećega. Tako će protivnik pobijanja biti dužan trpjeti namirenje vjerovnika do visine njegove tražbine. „Pobijana pravna radnja (npr. ugovor) prema svim ostalim osobama ostaje na snazi. Tako ostaju na snazi sva prava koja su treće osobe stekle na predmetu pobijanja nakon dužnikova poduzimanja radnje koja se pobija (npr. pravo zaloga), ako ta prava također ne podliježu pobijanju.“¹¹⁰ Neće uvijek biti potrebno podizati paulijansku tužbu kako bi vjerovnik ostvario svoja prava iz odnosa. Moguće je da bi se vjerovnik u određenim situacijama poslužio prigovorom. Primjerice, ako bi treći tužio dužnika za predaju darovane stvari, vjerovnik može istaći prigovor protiv tog zahtjeva.¹¹¹

4.4.3.7. Rokovi

Dok je rok za isticanje u slučaju doložne i kulpozne paulijanske tužbe objektivan rok od jedne godine, a u slučaju obiteljske i kvazipaulijanske tužbe objektivan rok od tri godine od sklapanja pravnog posla odnosno poduzimanje pravne radnje ili kada je radnja trebala biti poduzeta u slučaju propuštanja, rok za isticanje prigovora još nije zakonski uređen.

¹⁰⁷ ZOO čl.70.

¹⁰⁸ ZOO čl.69.st.4.

¹⁰⁹ Momčinović, H., o.c., str.534.

¹¹⁰ Momčinović, H., o.c., str.535.

¹¹¹ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.175.

5. Pravna sredstva za pobijanje

U hrvatskom pravnom sustavu pobjorni pravni poslovi pobijaju se, u pravilu, sudskim putem, i to konstitutivnom tužbom za pobijanje (*querella nullitatis*). U nekim pravnim poredcima moguće je pobjorne pravne poslove pobijati izvansudski, očitovanjem volje. „Najvažniji argument u prilog shvaćanja da je u režimu ZOO-a za pobijanje nevaljanog pravnog posla potrebna intervencija suda jest jezična interpretacija odredbe čl. 331. ZOO-a prema kojoj ugovorna strana u čijem je interesu pobjornost ustanovljena može zahtijevati da se ugovor poništi.“¹¹² U svakom slučaju, sudska praksa ne priznaje pobijanje izvansudskim putem.¹¹³

Ipak, postoji iznimka od pravila da se pobjorni pravni poslovi moraju pobijati isključivo sudskim putem. Članak 331. u stavku 2. ZOO-a navodi da protivnik pobijanja može zatražiti od druge strane da se u određenom roku očituje ostaje li pri ugovoru ili ne, jer će se u protivnom uzeti da je ugovor poništen.¹¹⁴ Taj rok ne može biti kraći od 30 dana. To je ujedno i primjer poništenja pravnog posla po samom zakonu (*ex lege*).

Također, kada govorimo o pobjornim pravnim poslovima u širem smislu, tu podrazumijevamo i pobijanje pravnih radnji dužnika na štetu vjerovnika iako se zapravo radi o valjanim pravnim poslovima odnosno pravnim radnjama. Kao što smo već napomenuli, osim tužbom, pobijanje pravnih radnji dužnika na štetu vjerovnika može se izvršiti i prigovorom.

6. Pravni učinci poništaja pravnog posla

6.1. Posljedice

Pravne posljedice poništenja su **povratak u prijašnje stanje** (*restitutio in integrum*) i **odgovornost za štetu**. One nastupaju, kao i kod nišetnih pravnih poslova, *ex tunc* odnosno od sklapanja pravnog posla. Možemo primijetiti da su pravne posljedice nišetnih i poništenih

¹¹² Nikšić, S., o.c., str. 377

¹¹³ Nikšić, S., o.c., str. 381.

¹¹⁴ZOO čl.331.st.2.

pravnih poslova jednake. To je upravo zato jer naš pravni sustav pod pobožnošću podrazumijeva zapravo relativnu ništetnost kako je ona opisana u pravnoj teoriji.

Dakle, ako dođe do poništenja pravnog posla, treba se vratiti ono što se primilo na ime ispunjenja, a ako to nije moguće, potrebno je dati naknadu u novcu koja se određuje u vrijednosti koja je bila u vrijeme donošenja sudske odluke odnosno u vrijeme vraćanja.¹¹⁵

Kada govorimo obvezi vraćanja onog što se primilo (restitucija), bitno je napomenuti da ovdje strane imaju slobodu urediti konkretnu restituciju svojim sporazumom (npr. drugačije urediti vrijeme od kojega se računa).¹¹⁶ Također, u članku 333. ZOO-a postoji iznimka od potpune restitucije. „U slučaju poništaja ugovora zbog ograničene poslovne sposobnosti jednog ugovaratelja suugovaratelj takve osobe može zahtijevati vraćanje samo onog dijela ispunjenja koji se nalazi u imovini ograničeno poslovno sposobne osobe ili je upotrijebljen u njezinu korist, a i onoga što je namjerno uništeno ili otuđeno.“¹¹⁷

Odgovornost za štetu propisana je u članku 332. koji govori o posljedicama poništaja. Tako u stavku 2. navodi „Ugovaratelj na čijoj je strani uzrok poboynosti odgovoran je svom suugovaratelju za štetu koju trpi zbog poništaja ugovora ako ovaj nije znao ni morao znati za postojanje uzroka poboynosti.“¹¹⁸ Kao što smo već spomenuli, u slučaju zablude, strana koja čak i nije kriva za svoju zabludu, dužna je naknaditi štetu drugoj strani. Također, ograničeno poslovno sposobna osoba je dužna naknaditi štetu ako je lukavstvom uvjerila drugu stranu da je poslovno sposobna.¹¹⁹

6.2. Rokovi

Opći rokovi za poništaj pravnog posla propisani su člankom 335. ZOO-a. Tako, **subjektivni rok** iznosi jednu godinu od saznanja za razlog poboynosti odnosno prestanka prisile.¹²⁰ **Objektivni rok iznosi** tri godine i počinje teći od dana sklapanja pravnog posla. Kao što smo napomenuli, kod prekomjernog oštećenja postoji jedino objektivni rok od jedne godine od sklapanja pravnog posla. Rokovi u kojima strana može istaknuti poboynost su

¹¹⁵ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.176

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ ZOO ČL.333.

¹¹⁸ ZOO čl.332.

¹¹⁹ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.176

¹²⁰ ZOO čl.335.

prekluzivni odnosno nakon njihova proteka gasi se pravo na isticanje poboynosti.¹²¹ Iako navedeni rokovi rokovi ne podliježu pravilima o zastari i s tim u vezi, pravilima o prekidu i zastoju zastarnih rokova, ne može se dogoditi da, iako strana istakne tužbu za poništaj, u međuvremenu nastupi prekluzija. „Podnošenje tužbe spriječit će nastup prekluzije.“¹²²

6.3. Konvalidacija

„Konvalidacija je naknadno osnaženje nevaljanih pravnih poslova.“¹²³ Već smo napomenuli da, u pravilu, poboyni pravni poslovi mogu konvalidirati. To će ovisiti o onoj strani zbog koje je poboynost ustanovljena. Do naknadnog osnaženja doći će ako istekne zakonski rok za isticanje poboynosti, ako zakonski zastupnik ograničeno poslovno sposobne osobe naknadno odobri pravni posao ili ako se zaštićena strana odrekne prava na poništaj.¹²⁴ „Konvalidacija (izričita ili prešutna) je jednostrani pravni akt i za njezinu valjanost nije potrebna suglasnost druge ugovorne strane koja nije ovlaštena zahtijevati poništaj ugovora. Ima retroaktivan učinak jer se smatra da je poboyni ugovor valjan od početka.“¹²⁵

7. Glavne razlike između instituta ništetnosti i poboynosti

Ništetnost se ustanovljuje naročito zbog zaštite javnog odnosno društvenog interesa, dok je svrha poboynosti zaštititi interes one strane zbog koje je poboynost ustanovljena.¹²⁶ Možemo lako zaključiti da su razlozi ništetnosti puno teži u odnosu na razloge poboynosti. Zbog toga sud na te razloge pazi po službenoj dužnosti (ex lege), dok na razloge poboynosti sud ne pazi. Isto tako krug osoba koji može ukazati na ništetnost pravnog posla je puno širi u odnosu na slučajeve poboynih pravnih poslova. Tako kod ništetnih pravnih poslova svaka zainteresirana strana može isticati ništetnost pravnog posla, dok kod poboynih pravnih poslova samo ona

¹²¹ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.177.

¹²² Nikšić, S., o.c., str. 378.

¹²³ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.177

¹²⁴ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.178.

¹²⁵ Momčinović, H., o.c., str.30.

¹²⁶ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.137. i 153.

strana u čijem je interesu pobjojnost ustanovljena. Velika razlika je i u roku u kojem se može isticati nevaljanost pravnog posla, ovisno o tome koji je razlog nevaljanosti, i naposljetku, o kojoj vrsti nevaljanosti se radi u konkretnom slučaju. Naime, rok za isticanje ništetnosti uopće ne postoji, dok za sve pobjojne pravne poslove postoje, objektivnim građanskim pravom propisani, prekluzivni rokovi. Nakon proteka prekluzivnog roka gasi se pravo na zahtijevanje poništenja.¹²⁷

Značajne razlike još postoje u vezi mogućnosti konvalidacije i konverzije, ovisno o tome radi li se o ništetnom ili pobjojnom pravnom poslu. „Konvalidacija je naknadno osnaženje nevaljanih pravnih poslova.“¹²⁸ U pravilu, konvalidacija je moguća kod pobjojnih pravnih poslova. Hoće li pobjojan pravni posao naknadno osnažiti, to će ponajprije ovisiti o držanju ugovorne strane u čijem je interesu pobjojnost ustanovljena. Za razliku od pobjojnih pravnih poslova, ništetni pravni poslovi, u pravilu, ne mogu konvalidirati. Iznimku propisuje ZOO u nekoliko slučajeva. Tako, primjerice, članak 326. stavak 2. ZOO-a navodi o zabranjenim pravnim poslovima: „Ali ako je uzrok ništetnosti bila zabrana manjeg značenja, a ugovor u cijelosti ispunjen, ništetnost se ne može isticati.“¹²⁹ Postoje još iznimke u vezi zelenaških pravnih poslova i poslova za koje se zahtijeva pisani oblik.¹³⁰

Konverzija je pretvaranje ništetnog pravnog posla u drugi, valjani pravni posao koji udovoljava pretpostavkama za valjanost pravnog posla. „Kad ništetan ugovor udovoljava pretpostavkama za valjanost nekog drugog ugovora, onda će među ugovarateljima vrijediti taj drugi ugovor, ako bi to bilo u suglasnosti s ciljem koji su ugovaratelji imali na umu kad su ugovor sklopili i ako se može uzeti da bi oni sklopili taj ugovor da su znali za ništetnost svog ugovora.“¹³¹ Takvo pretvaranje nevaljanog pravnog posla rezervirano je samo za ništetne pravne poslove zbog same prirode razloga koji dovode do konkretne vrste nevaljanih pravnih poslova.

¹²⁷ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.177.

¹²⁸ Klarić, P., Vedriš, M., o.c.,str.177.

¹²⁹ ZOO čl.326.st.2.

¹³⁰ ZOO čl.329. i 294.

¹³¹ ZOO čl.325.

8. Zaključak

Ovaj rad prvenstveno pruža dublji uvid u uređenje poboynih pravnih poslova hrvatskog pravnog sustava uz usporedni prikaz razvoja odgovarajućih instituta u poredbenom pravu. Kao što smo mogli vidjeti na početku rada, naše pravno uređenje se odlučilo institut poboynosti urediti u smislu relativne ništetnosti kako je shvaćena u općoj pravnoj teoriji. Posljedica toga je da su posljedice poništaja identične posljedicama ništetnih pravnih poslova, iako institut poboynosti služi zaštiti pretežito privatnih interesa, što daje snažnu zaštitu onoj strani za koju je poboynost ustanovljena. Upravo zbog svrhe koja je zaštita privatnog u odnosu na opće društvene interese, institut poboynosti se razvio značajno kasnije u odnosu na ništetnost. Kratko smo taj razvoj opisali u radu i pokazali koliko je rimsko pravo imalo utjecaj na sadašnje pravno uređenje. Čini se da je naš zakonodavac svaki dio ovog instituta složio od dijelova različitih pravnih uređenja te ovakvo identično uređenje poboynosti ne pronalazimo u poredbenom pravu. Ipak, u praktičnoj primjeni pokazuje se relativno učinkovito te se nove promijene ovakvog sistema ne naziru.

Postupno smo prolazili kroz razloge poboynosti i iznijeli sažeti prikaz kako su konkretni razlozi tumačeni u poredbenom pravu. Možemo primijetiti da se uređenje ograničene poslovne sposobnosti poprilično razlikuje u našem i poredbenom pravu. U Austriji ograničena poslovna sposobnost je pravilo, a ne iznimka kao u hrvatskom pravu. *De lege ferenda* bi možda bilo praktično proširiti ograničenu poslovnu sposobnost jer u svakodnevnom životu primjećujemo poduzimanje pravnih poslova od strane poslovno nesposobnih (npr. kupovina peciva u pekari), iako ne nailazimo na značajne poteškoće s trenutnim uređenjem u kontekstu praktične primjene. Mane volje u poredbenom pravu mogu imati različite pravne posljedice. Tako u nekim poredbenim sustavima zabluda uzrokuje ništetnost ili poboynost, a ponekad se čak i ne uzima u obzir. U našem obveznopravnom uređenju, bitna zabluda uzrokuje isključivo poboynost pravnog posla. Vidjeli smo da su neke pretpostavke postale labavije donošenjem novog ZOO-a. Tako, primjerice, onaj koji je u zabludi mora dokazati samo bitnost konkretne zablude, a ne više i svoju neskrivljenost kako je to bilo prema Zakonu iz 1978. Usporedno s tim, vjerovnik koji pobija pravne radnje svog dužnika više ne mora prvo provoditi bezuspješan postupak ovrhe, već može odmah ustati s tužbom, za razliku od uređenja iz 1931. prema Zakonu o pobijanju pravnih djela izvan stečaja. Treba naglasiti da kada govorimo o pobijanju pravnih radnji dužnika na štetu vjerovnika ne govorimo o klasičnoj poboynosti. U

tom slučaju pravni posao uopće nije nevaljan nego će se poništiti samo u dijelu koji je potreban za vjerovnikovo namirenje. Načelo jednake vrijednosti činidaba jedno je od glavnih načela obveznog prava našeg pravnog sustava te smo mogli vidjeti da, pod određenim pretpostavkama, povreda tog načela u obliku prekomjernog oštećenja dovodi do poboynosti pravnog posla. Na kraju, iako institut poboynosti u našem pravnom sustavu ima snažne posljedice kao i ništetni pravni poslovi, odluka o sudbini pravnog posla uvijek ovisi o samim stranama koje ulaze u pravni posao.

9. Literatura

1. Horvat, M., Rimsko pravo, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu (2008).
2. Klarić, P., Vedriš, M., Građansko pravo, Narodne novine (2014).
3. Momčinović, H., Nevaljanost ugovora - ništetni i pobojni ugovori prema Zakonu o obveznim odnosima, Hrvatska pravna revija, 2015, 2.
4. Momčinović, H., Pobijanje dužnikovih pravnih radnji prema Zakonu o obveznim odnosima, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (2006), 56 (Posebni broj).
5. Nikšić, S., Pravna sredstva za pobijanje nevaljanih pravnih poslova - ostvarivanje preobražajnog prava ili konstitutivna tužba, Zbornik PFZ, 2015., 65.,(3-4).
6. Obiteljski zakon (NN 162/98, NN 116/03, NN 17/04, NN 136/04, NN 155/05, NN 81/06, NN 107/07, NN 61/11, NN 75/14, NN 83/14, NN 103/15, NN 98/19).
7. Paul, Digesta 50,17,29.
8. Petrak, M., Error in substantia u klasičnom rimskom pravu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (2011), 61 (6) .
9. Petrak, M., Pravna narav zablude u rimskom i hrvatskom ugovornom pravu, Zbornik PFZ (1998), 48 (5) .
10. Slakoper, Z., Skorup, V., O zastari i prekluziji kod paulijanske tužbe Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (2012) v. 33, br. 1.
11. Sudska odluka - Gž 1358/2018-2 Županijski sud u Splitu,
<https://www.edusinfo.hr/sudska-praksa/ZSRH2018StGzB1358A2>
12. Sudska odluka - Pž 6775/07-3 Visoki trgovački sud, <https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VTSRH201G2008SPzB6775A073>
13. Sudska odluka - VSRH Rev 1108/2011-2 Vrhovni sud RH, preuzeto sa:
<https://www.iusinfo.hr/sudska-praksa/VSRH2011RevB1108A2>

14. Sokić, K. i Uzelac, J., Imovinskopravni položaj osoba lišenih poslovne sposobnosti. FIP - Financije i pravo (2018), 6 (2).
15. Šarac, M., Lučić, Z., Rimsko privatno pravo, Naklada Bošković (2011).
16. Šimović, I., Utjecaj dobi na poslovnu i parničnu sposobnost, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu (2011), 61 (5).
17. Tot, I., Pravne posljedice nevaljanosti trajnoga ugovora, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 40 (2019), 2.

9.1. Pravni izvori

18. Zakon o obveznim odnosima (NN 53/1991, 73/1991, 3/1994, 7/1996, 112/1999, 35/2005, 41/2008, 78/2015, 29/2018, 126/2021).
19. Zakon o parničnom postupku (NN 34/91, NN 53/91, NN 91/92, NN 112/99, NN 117/03, NN 84/08, NN 123/08, NN 57/11, NN 148/11, NN 25/13, NN 70/19).
20. Zakon o radu (NN 93/14, 127/17, 98/19),
21. Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (Uradni list RS, št. 69/04 – uradno prečiščeno besedilo, 101/07 – odl. US, 90/11 – odl. US, 84/12 – odl. US, 82/15 – odl. US, 15/17 – DZ in 30/18 – ZSVI).